

РОЗДІЛ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У МЕХАНІЗМІ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

TAX REGULATION IN THE MECHANISM OF FINANCIAL STRATEGY AND TACTICS OF FISCAL SPACE EXTENSION

У статті досліджено та проаналізовано показники фіскального простору України за 2012-2016 роки. Визначено місце податкового регулювання, як складової фінансової політики розширення фіскального простору в умовах реалізації фінансової стратегії та тактики з урахуванням значень боргових індикаторів. Узагальнено макрофінансові інструменти та розкриті фінансові механізми розширення фіскального простору. Наведені можливі сценарії фінансової політики для збільшення державних фінансових ресурсів в умовах різних рівнів фіскального простору.

Ключові слова: податок, оподаткування, податкове регулювання, фіскальний простір, фінансова тактика, фінансова стратегія.

В статье исследованы и проанализированы показатели фискального пространства Украины по 2012-2016 годы. Определено место налогового регулирования как составляющей финансовой политики расширения фискального пространства в условиях реализации финансовой стратегии и тактики с учетом значений долговых

индикаторов. Обобщены макрофинансовые инструменты и раскрыты финансовые механизмы расширения фискального пространства. Приведены возможные сценарии финансовой политики для увеличения государственных финансовых ресурсов в условиях различных уровней фискального пространства.

Ключевые слова: налог, налогообложение, налоговое регулирование, фискальное пространство, финансовая тактика, финансовая стратегия.

The article studies and analyses indicators of financial space of Ukraine for 2012–2016. The place of tax regulation as a component of the financial policy of fiscal space extension in terms of implementation of financial strategy and tactics considering values of debt indicators is determined. Macro financial tools are generalized and financial mechanisms of fiscal space extension are revealed. Possible scenarios of financial policy for growing state financial resources in terms of different levels of financial space are specified.

Key words: tax, taxation, tax regulation, fiscal space, financial tactics, financial strategy.

УДК 336.22

Нікітішин А.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. Європейський курс розвитку України вимагає вирішення проблеми приведення макрофінансових параметрів вітчизняної фінансової системи до Маастрихтських критеріїв (критеріїв конвергенції). Договір про Європейський Союз закріплює 5 ключових критеріїв конвергенції (зближення), які стосуються державного боргу, цінової стабільності, дефіциту бюджету, стабільності відсоткових ставок та національної валюти. Виконання таких критеріїв є обов'язковим для України з огляду на прагнення отримати в майбутньому право приєднатися до третього етапу Економічного й монетарного союзу.

Серед 5 ключових показників, які вимагають розширення та використання діючого фіскального простору, відзначимо 2 наступні: відношення державного боргу до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 60%, а відношення державного дефіциту до валового внутрішнього продукту 3%.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних та вітчизняних дослідників фіскального простору зазначимо наступних: А. Гош, Дж. Кім, М. Кюреші, Дж. Острі, П. Хелер, Т. Єфименко, А. Крисоватий, А. Майба, Р. Піонтківський, М. Хом'як, І. Чугунов. Не зважаючи на наявність певної кількості ґрунтовних досліджень з даної

тематики, на сьогодні не достатньою мірою розкриті сучасні тенденції та стан вітчизняного фіскального простору, напрями використання регулюючого потенціалу оподаткування з метою його розширення. Тобто, це питання потребує подальшого дослідження та вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення напрямів використання податкового регулювання у процесі реалізації фінансової стратегії та тактики розширення вітчизняного фіскального простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням П. Хеллера, фіскальний простір є «мірою доступності бюджетних дій, що дозволяють уряду знаходити ресурси для досягнення бажаних цілей без будь-якої шкоди стійкості урядової фінансової позиції [1, с. 60]. Єфименко Т. І. вважає, що у широкому розумінні фіскальний простір окреслює можливості уряду отримати й використати додаткові бюджетні ресурси для досягнення визначеної мети з урахуванням обмежень, обумовлених необхідністю забезпечення фіскальної стійкості в середньо- й довгостроковому періодах [2, с. 70].

Фіскальний простір може бути створений урядом за допомогою отримання зовнішньої допо-

моги, підвищення податків, зовнішніх та внутрішніх запозичень, скорочення неважливих бюджетних видатків або запозичень у банківській системі.

Останніми роками значної актуальності набули проблеми забезпечення фіскальної стійкості нашої держави в середньо- й довгостроковому періодах. Протягом 2008-2016 рр. відбулося значне погіршення показників макроекономічного розвитку країни та зростання державного боргу, причинами якого стали:

- девальвація національної валюти – 42,4% ВВП;
- витрати на підтримку банківської системи – 14,0% ВВП;
- рекапіталізація НАК «Нафтогаз України» – 13,7% ВВП;

- первинний дефіцит державного бюджету – 11,0% ВВП [3].

Лише за 5 років: з 2012 р. по 2016 р. показник загального державного боргу, як частки ВВП зріс на 43,7 в.п. до 81,2% ВВП. Враховуючи значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 42,8\%$ ВВП), існуючий стан фіскального простору становить загрозу подальшому соціально-економічному розвитку країни (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці 1, та враховуючи значення боргових індикаторів з високим ступенем ризику для країн, що розвиваються, можливо зробити наступні висновки для України. За наступними борговими показниками країна перебуває у зоні високого ступеня ризику:

Таблиця 1

Данні фіскального простору України за 2012-2016 рр.

№	Назва показника	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення за 2016-2012рр.	Середнє значення 2016-2012 рр.	Значення боргових індикаторів з високим ступенем ризику
1	Загальний державний борг, % від ВВП	37,5	40,5	70,3	79,3	81,2	43,7	61,8	$\geq 42,8$
2	Фіскальний баланс, % від ВВП	- 4,3	- 4,8	- 4,5	- 1,2	- 2,2	- 2,1	-3,4	$\geq 3,0$
3	Загальний державний борг, % від середніх податкових надходжень	155,9	168,2	292,0	329,4	337,3	181,4	256,6	-
4	Фіскальний баланс, % від середніх податкових надходжень	- 17,9	- 19,9	- 18,5	-4,8	- 9,2	- 8,7	-14,1	-
5	Державний борг, що належить нерезидентам, % від загальної суми	51,5	45,6	51,1	61,2	56,9	5,4	53,3	$\geq 45,0$
6	Загальний борг середнього строку погашення, років	4,9	5,1	4,8	4,8	6,5	1,6	5,2	2,3
7	Державний борг із строком погашення в 12 місяців або менше, % від ВВП	2,9	3,4	7,4	4,3	4,2	1,3	4,4	$\geq 15,0$
8	Загальний обсяг зовнішніх запозичень, % від ВВП	76,6	7,91	95,4	130,6	121,7	45,1	86,4	$\geq 70,0$
9	Зовнішній борг в іноземній валюті, % від загальної суми	98,4	97,3	98,3	99,2	99,1	0,7	98,5	$\geq 60,0$
10	Частка приватного зовнішнього боргу, % від ВВП	58,3	61,5	68,9	83,6	76	17,7	69,7	-
11	Внутрішній кредит приватному сектору, % від ВВП	53,8	58,7	59,8	47,0	39,8	-14	51,8	-
12	Короткострокові зовнішні борги, % від загальної суми	18,9	20,9	16,1	14,3	14,1	-4,8	16,9	$\geq 44,0$
13	Короткострокові зовнішні борги, % від резервів	103,6	145,7	269	127,8	102,1	-1,5	149,6	$\geq 61,8$
14	Загальний обсяг зовнішньої заборгованості, % від резервів	548,3	696,0	1676,4	892,6	723,5	175,2	907,4	-
15	Загальний обсяг зовнішньої заборгованості, % від резервів без золота	594,2	756,7	1907,3	960,0	777,4	183,2	999,1	-

Джерело: [4-5] та розрахунки автора

- загальний державний борг у 2016 р. становить 81,2% від ВВП і має стійку тенденцію до погіршення, значно перевищивши значення боргового індикатора, який свідчить про високий ступінь ризику ($\geq 42,8\%$), ще у 2014 р. (70,3%);

- державний борг, що належить нерезидентам у 2016 р. становить 56,9% від загальної суми боргу, що на 11,9 в.п. перевищує значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 45,0$);

- середній термін погашення загального боргу складає 6,5 років при 2,3 роках граничного значення боргового індикатора з високим ступенем ризику;

- досить високою є загальний обсяг зовнішніх запозичень – 121,7% від ВВП, що на 51,7 в.п. перевищує значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 70,0\%$);

- зовнішній борг в іноземній валюті у 2016 р. майже дорівнював загальній сумі боргу – 99,1%, за граничного значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 60,0\%$);

- короткострокові зовнішні борги на 2,1 в.п. перевищили розміри золотовалютних резервів України і на 40,3 в.п. граничне значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 61,8\%$).

У досліджуваному періоді деякі боргові показники покращилися або їх значення є нижчим від граничного значення боргових індикаторів з високим ступенем ризику. За наступними борговими показниками їх значення не є критичними для України у короткостроковій перспективі:

- фіскальний баланс за підсумками 2016 р. становив – 2,2% від ВВП, а середній показник за 2016-2012 рр. – 3,4%, за значення боргового індикатора з високим ступенем ризику $\geq 3,0\%$. Як зазначає Л.В. Лисяк, практика багатьох країн світу свідчить про необов'язкове збалансування доходів і видатків бюджету у короткостроковому періоді [6, с. 190];

- державний борг зі строком погашення у 12 місяців або менше у 2016 р. становив 4,2% від ВВП, що значно (на 10,8 в.п.) менше граничного значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 15,0\%$);

- короткострокові зовнішні борги у 2016 р. дорівнювали 14,1% від загальної суми боргу, зменшившись з 2012 р. на 4,8 в.п., що також значно (на 29,9 в.п.) менше граничного значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 44,0\%$).

Вище зазначена ситуація вимагає активного використання регулюючого потенціалу сучасного оподаткування у складі фінансової політики розширення фіскального простору в умовах реалізації вітчизняної фінансової стратегії і тактики, із врахуванням значень боргових індикаторів з високим ступенем ризику (табл. 2).

Чугунов І.Я. вважає, що «досягнення середньота довгострокових цілей економічного розвитку держави сприятиме удосконаленню інституційного середовища економічного та бюджетного простору» [7, с. 72]. На наш погляд, одним із головних визначальних факторів успіху в процесі розширення фіскального простору є забезпечення взаємодії головних складових фінансової політики: бюджетної, податкової, грошово-кредитної, митної, боргової та інвестиційної політики (табл. 2). Комплексний підхід до використання макрофінансових інструментів та механізмів розширення фіскального простору дозволить уряду отримувати достатні фінансові ресурси для виконання його функцій, не погіршуючи фінансової стійкості та стабільності соціально-економічного розвитку країни (табл. 3).

Показник загального державного боргу, як частки від ВВП, в Україні за підсумками 2016 р. становить 81,2%, що на 38,4 в.п. перевищує значення боргового індикатора з високим ступенем ризику ($\geq 42,8\%$). Зазначена ситуація вимагає комплексного підходу до використання податко-

Таблиця 2

Податкове регулювання в складі фінансової політики розширення фіскального простору

№	Назва показника	Можлива взаємодія складових фінансової політики в процесі розширення фіскального простору	Можливі напрями податкового регулювання	Можливі ефекти податкового регулювання
В умовах реалізації фінансової стратегії з урахуванням значень боргових індикаторів з високим ступенем ризику				
1	Загальний державний борг,% від ВВП	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної, економічної та соціальної функції оподаткування	Збільшення ВВП, податкових доходів та видатків на обслуговування боргу, стабільний курс національної валюти
2	Державний борг, що належить нерезидентам,% від загальної суми	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Зростання податкових доходів, експорту, фінансових ресурсів вітчизняного приватного сектору, стабільний курс національної валюти

3	Середній термін погашення загального боргу, років	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Зростання економіки, податкових доходів, стабільний курс національної валюти
4	Загальний обсяг зовнішніх запозичень, % від ВВП	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Зростання ВВП, фінансових ресурсів приватного сектору і податкових доходів, які спрямовуються на виплату приватного і державного боргу
5	Зовнішній борг в іноземній валюті, % від загальної суми	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Повернення валютної виручки, збільшення експорту, іноземних інвестицій, зменшення імпорту, стабільність національної валюти
6	Короткострокові зовнішні борги, % від резервів	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова політика	Збільшення ролі фіскальної функції оподаткування	Зростання податкових доходів, експорту, стабільний курс національної валюти
В умовах реалізації фінансової тактики з урахуванням значень боргових індикаторів з високим ступенем ризику				
7	Фіскальний баланс, % від ВВП	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова політика	Збільшення ролі фіскальної та зменшення соціальної функції оподаткування	Збільшення податкових доходів та зменшення бюджетного дефіциту
8	Державний борг із строком погашення в 12 місяців або менше, % від ВВП	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова політика	Збільшення ролі фіскальної та зменшення соціальної функції оподаткування	Оперативне збільшення податкових доходів
9	Короткострокові зовнішні борги, % від загальної суми	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова політика	Збільшення ролі фіскальної та зменшення соціальної функції оподаткування	Зростання податкових доходів, підтримка стабільності курсу національної валюти
В умовах реалізації фінансової стратегії (без урахування значень боргових індикаторів)				
10	Загальний державний борг, % від середніх податкових надходжень	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та зменшення соціальної функції оподаткування	Збільшення податкових доходів, зменшення загального державного боргу
11	Частка приватного зовнішнього боргу, % від ВВП	Податкова, грошово-кредитна, митна, інвестиційна політика	Зменшення ролі фіскальної та збільшення економічної функції оподаткування	Зменшення податкового навантаження, збільшення фінансових ресурсів, підтримка валютного курсу, експорту, розширення виробництва
12	Загальний обсяг зовнішньої заборгованості, % від резервів	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Зростання податкових доходів, підтримка стабільності курсу національної валюти
13	Загальний обсяг зовнішньої заборгованості, % від резервів без золота	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна політика	Збільшення ролі фіскальної та економічної функції оподаткування	Зростання податкових доходів, підтримка стабільності курсу національної валюти
В умовах реалізації фінансової тактики (без урахування значень боргових індикаторів)				
14	Фіскальний баланс, % від середніх податкових надходжень	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова політика	Збільшення ролі фіскальної та зменшення соціальної функції оподаткування	Збільшення податкових доходів та зменшення бюджетного дефіциту, підтримка стабільності валютного курсу та експорту
15	Внутрішній кредит приватному сектору, % від ВВП	Податкова, грошово-кредитна, митна політика	Зменшення ролі фіскальної та збільшення економічної функції оподаткування	Зменшення податкового навантаження, збільшення фінансових ресурсів, підтримка експорту

Джерело: складено автором

Таблиця 3

Макрофінансові інструменти та механізми розширення фіскального простору

№	Назва інструменту	Механізми розширення фіскального простору
1	Податкова політика	Встановлення податків і зборів, їх правове регламентування та організація справляння до бюджетів усіх рівнів. Збільшення, або зменшення податків, зміна форм оподаткування, податкових ставок, пільг для окремих галузей виробництва, територій, груп населення. Вдосконалення збору податків і дотримання податкового законодавства, розширення бази оподаткування.
2	Бюджетна політика	Формування, виконання та регулювання бюджетів усіх рівнів. Форми і методи мобілізації бюджетних ресурсів, використання їх на потреби держави. Визначення джерел фінансування бюджетного дефіциту, основних правил взаємовідносин між ланками бюджетної системи. Перерозподіл та раціоналізація видатків, їх розширення.
3	Боргова політика	Дії та заходи уряду щодо врегулювання накопичених боргових проблем та їх уникнення у майбутньому. Відновлення і підтримка платоспроможності країни. Максимізація позитивних та мінімізація негативних ефектів від фінансування за рахунок запозичених коштів. Визначення макрофінансових меж та умов державних запозичень, співвідношень між його формами та кредитами, порядку та механізмів погашення боргу.
4	Митна політика	Розширення або скорочення експорту чи імпорту. Визначення механізмів застосування митних платежів або митних режимів. Вибір форм реалізації митної політики: протекціонізм чи вільної торгівлі, використання тарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі.
5	Грошово-кредитна політика	Реалізація державних заходів у сфері грошового та кредитного ринків, що передбачає регулювання курсу національної грошової одиниці, інфляції, забезпечення стабільності грошового обігу та банківської системи.
6.	Інвестиційна політика	Застосування методів та форм регулювання інвестиційної політики. Створення привабливого інвестиційного середовища, пошук інвестиційної діяльності, нарощування обсягів інвестицій.

Джерело: складено автором

вого регулювання, як складової фінансової політики в умовах реалізації фінансової стратегії розширення фіскального простору.

Зменшення значення боргового індикатора може бути досягнуто через взаємодію основних складових фінансової політики держави: боргової, податкової, бюджетної, грошово-кредитної, митної, інвестиційної політики, що при збільшенні ролі фіскальної, економічної та соціальної функцій оподаткування матиме наслідком збільшення ВВП, податкових доходів бюджету та видатків на обслуговування боргу, стабільний курс національної валюти в довгостроковій перспективі.

У довгостроковій стратегії соціально-економічного розвитку України необхідно скорочувати показник державного боргу, що належить нерезидентам, що зменшить можливості зовнішнього політичного та економічного впливу на нашу країну. Це вимагатиме координації бюджетної, податкової, грошово-кредитної, митної, боргової та інвестиційної політики.

Використання економічної функції оподаткування дозволяє регулювати економічний розвиток країни, збільшувати розмір ВВП та зменшувати показник загального обсягу зовнішніх запозичень, як частки від ВВП, що сприятиме розширенню фіскального простору. Поєднання регулюючого потенціалу економічної функції оподаткування з фіскальною дозволить, по-перше, збільшити фінансові ресурси приватного сектору, які можуть

бути використанні на виплату боргів; по-друге, збільшити податкові надходження до бюджету, збільшуючи таким чином державні фінансові ресурси, які можуть бути спрямованні на виплату державного боргу.

Погашення державного боргу, що належить нерезидентам має наслідком виведення валюти поза межі країни, що чинитиме тиск на національну валюту. Уряд через регулювання податкової та митної політики має можливість впливати на експорт (надходження валютної виручки в країну) та імпорт (виведення валютної виручки з країни) і таким чином нівелювати такий негативний ефект.

Через податковий механізм адміністрування та контролю Державна фіскальна служба України може контролювати питання дотримання встановленого строку розрахунків у сфері зовнішньо-економічної діяльності при здійсненні експортних операцій і сприяти прискоренню повернення валютної виручки в країну [8]. З 26.05.2017 р. підвищено максимальний строк розрахунків за операціями експорту (імпорту) з 120 до 180 днів.

Крім вище зазначеного, на Державну фіскальну службу України покладено функцію забезпечення стягнення сум простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні (місцеві) гарантії, а також за кредитами із бюджету.

Досягнення прийнятого фіскального балансу у короткостроковій перспективі потребує коор-

динації бюджетної, податкової, митної та грошово-кредитної політики та посилення фіскальної функції оподаткування. Наслідком податкового регулювання буде збільшення податкових надходжень до бюджету, збільшення бюджетних доходів та зменшення бюджетного дефіциту. Скорочення розміру негативного фіскального балансу вимагатиме збільшення податкових надходжень до бюджету (збільшення фіскальної ролі оподаткування) у тому числі за рахунок зменшення ролі соціальної функції оподаткування – це збільшення податкового навантаження на бізнес та соціально незахищені верстви населення через скасування податкових пільг соціального змісту, уведення нових податків, збільшення діючих ставок оподаткування, зміну вбудованих соціальних параметрів (для прикладу – розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи) і механізмів обчислення податків (для прикладу – скасування певних податкових знижок), зміну переліку платників податків тощо. Зазначена політика може мати наслідком збільшення податкових доходів та зменшення бюджетного дефіциту у короткостроковій перспективі. Водночас необхідно забезпечити захист стимулюючих податкових пільг, не підвищуючи податкове навантаження на сферу освіти, науки, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури та мистецтва та не зменшуючи можливість споживання громадянами послуг, що надаються такими сферами. В іншому разі це може мати шкідливі не лише соціальні, але й економічні ефекти.

Уряд, маючи на меті скоротити показник державного боргу із строком погашення у 12 місяців або менше, як частки від ВВП, має можливість за допомогою бюджетної, грошово-кредитної, митної, боргової та податкової політики (збільшуючи роль фіскальної та зменшуючи соціальної функції оподаткування) забезпечити оперативне збільшення розмірів податкових доходів у короткостроковій перспективі.

Зменшити показник приватного зовнішнього боргу, як частки від ВВП можливо застосовуючи економічну функцію оподаткування у напрямі стимулювання експортного потенціалу приватного сектору, що дозволить збільшити валютну виручку приватних кредиторів, зменшивши разом з цим тиск на вітчизняну валюту.

Податкові надходження є основним джерелом фінансових ресурсів, які держава спрямовує на погашення державного боргу. Зростання ролі фіскальної функції оподаткування дозволить забезпечити зростання показника середніх податкових надходжень і таким чином знизити негативне значення боргового показника.

Показник співвідношення внутрішнього кредиту приватному сектору до ВВП з 2014 р. по 2016 р. має стійку тенденцію до зменшення: з 59,8% до

39,8%. Його покращення можливо досягти в рамках поточної фінансової діяльності держави при взаємодії податкової, грошово-кредитної та митної політики. Зазначене вимагатиме зменшення ролі фіскальної та збільшення економічної функції оподаткування, що сприятиме зменшенню податкового навантаження і вартості кредитних ресурсів, збільшенню фінансових ресурсів і експорту. Використання ж фіскальної функції оподаткування у регулюванні показника частки приватного боргу та внутрішнього кредиту приватного сектору у ВВП є обмеженим так, як зростання податкових платежів з боку приватного сектору може мати наслідком погіршення його платоспроможності за значного боргового навантаження.

Країни з розвинутою ринковою економікою мають значні можливості використання фіскального простору та широкий перелік фінансового інструментарію по його розширенню. Серед таких інструментів підтримки національних фінансових систем в умовах економічного спаду вагомим джерелом стимулів є податкова політика (рис. 1).

Фіскальний простір високого рівня дозволяє країні мати у своєму розпорядженні широкий простір для бюджетного маневрування за рахунок використання таких фінансових інструментів, як допомога, зовнішні та внутрішні позики, податки.

За умови фіскального простору середнього рівня дещо зменшуються варіанти державної політики збільшення фінансових ресурсів. Можливості використання повної комбінації фінансових ресурсів зменшуються або зникають взагалі, залишаючи уряду наступні варіанти політики використання:

- а) допомоги + зовнішніх і внутрішніх позик;
- б) допомоги + збільшення податків;
- в) внутрішніх і зовнішніх позик + податків.

В умовах фіскального простору низького рівня уряд не може використовувати повну або часткову комбінацію наявних фінансових ресурсів, маючи можливість скористатися тільки одним із інструментів: податками, позиками, допомогою.

Значне погіршення показників фіскального простору має наслідком виникнення значних обмежень та можливостей використанні різних фінансових інструментів таких, як податки, позики (зовнішні та внутрішні), залишаючи уряду можливість виходу із кризи лише за допомогою зовнішньої фінансової допомоги. Саме тому завчасні заходи податкового регулювання дозволяють упереджувати як значне звуження, так і досягнення критичних показників значень фіскального простору.

Заходи податкового регулювання мають бути невід'ємним елементом та повинні посісти одне із центральних місць у моделі створення фіскального простору. Напрями створення фіскального простору повинні включати три головні компоненти: політику підвищення темпів економічного зростання та розширення його бази, політику під-

Рис. 1. Можливі варіанти фінансової політики для збільшення державних фінансових ресурсів в умовах різних рівнів фіскального простору

Джерело: [9, с. 37]

Рис. 2. Модель створення фіскального простору

Джерело: складено автором

вищення ефективності доходів і політику підвищення ефективності витратів.

Податкове регулювання у складі політики підвищення ефективності доходів має зосереджуватися на подальшому проведенні податкової реформи, розширенні бази оподаткування, покращенні технологій адміністрування, збереженні бази оподаткування та мінімізації її переміщення до інших країн, запровадженні нових ІТ технологій в оподаткуванні, покращенні податкового контролю, запровадженні якісно нових сучасних податків (податку на фінансові операції, податків для технологічних компаній у сфері цифрової економіки), покращенні використання державних активів (приватизація), підвищення їх прибутковості (підвищення прибутків державних підприємств), покращення адміністрування державних зборів, зменшення розміру інституційних (витрат контролюючих органів) та трансакційних (витрат платників податків) податкових витрат, покращення контролю за грошовими переказами, одержаних з-за кордону (рис. 2).

Неефективне використання однієї з компонент моделі створення фіскального простору погіршуватиме якість і ефективність інших. Для прикладу: зупинка тендерів на закупівлю скануючих систем стаціонарного типу для огляду вантажних автотранспортних засобів та контейнерів призвела до зупинки процесу оснащення митних пунктів пропуску у 2017 році. Зазначене негативно впливає на політику підвищення ефективності доходів призводячи до значних бюджетних втрат.

Висновки з проведеного дослідження.

Результати дослідження вказують, що багато вітчизняних показників фіскального простору за 2016 р. та середніх за 2012-2016 рр. перевищують (у деяких випадках значною мірою) значення боргових індикаторів з високим ступенем ризику, які встановлені для країн боржників, економіки яких розвиваються. Саме тому забезпечення стійкого розширення фіскального простору варто здійснювати через реалізацію стратегії податкового регулювання соціально-економічного розвитку суспільства, яка передбачатиме позитивний вплив оподаткування на валовий внутрішній продукт, сектор промислового виробництва, оптову й роздрібну торгівлю, ціни споживчого ринку, ціни виробників промислової продукції, фіскальний блок державних фінансів, валютний та грошово-кредитний ринок, сільськогосподарський сектор, капітальні інвестиції, зовнішню торгівлю товарами, прямі іноземні інвестиції, номінальні та реальні доходи населення, демографічну ситуацію, ринок праці.

У процесі реалізації фінансової стратегії та тактики розширення фіскального простору необхідно застосовувати синергетичний підхід до використання фіскальної, економічної та соціальної функ-

цій оподаткування з метою забезпечення паритету приватних інтересів платників податків та бюджетних інтересів уряду.

Застосовуючи фіскальну функцію у процесі податкового регулювання є можливість розширювати бюджетні параметри, у рамках яких може приймати рішення і діяти уряд. Потрібно розширювати фіскальний простір не за допомогою додаткового оподаткування традиційних джерел податків, а розширювати базу оподаткування за рахунок нових об'єктів, платників.

Для розширення фіскального простору необхідно розширювати дохідну частину бюджету за рахунок:

- відміни податкових пільг, які не пов'язані з досягненням суспільних пріоритетів, підвищення податків на вичерпне паливо і розширення оподаткування капіталу, збільшення доходів від екологічних податків і зборів;

- покращення адміністрування податків за рахунок удосконалення системи відстеження потенційних неплатників податків, процедур податкового аудиту, зменшення інституційних та трансакційних витрат на справляння податків.

Розширення фіскального простору дозволить збільшити об'єм фінансових ресурсів які доцільно було б використати для фінансування структурних реформ, розвитку людського капіталу, стратегічних загальнонаціональних проектів, інноваційних розробок та високих технологій, ефективного науково-технічного венчурного бізнесу тощо, які є драйверами економічного зростання.

Зазначеному сприятиме і покращення використання наявних резервів податкових надходжень: скорочення податкового боргу, ліквідація типових схем ухилення та уникнення від оподаткування за допомогою офшорних схем, «сірого» імпорту, контрабанди, контрафакту, «скруток», конвертаційних центрів, заниження оборотів з реалізації, виведення прибутків через фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності, що є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хом'як М. Методичні підходи до визначення детермінант та оцінки розмірів фіскального простору регіонів / М. Хом'як // Науковий журнал «Економічний вісник Національного гірничого університету». – 2016. – № 3(55). – С. 60-70.
2. Єфименко Т.І. Фіскальний простір антикризового регулювання / Т.І. Єфименко. – К.: ДНУ «Акад. фін. Управління», 2012. – 332 с.
3. Башко В. Чи вбереже політика затягування пасків від боргових криз у майбутньому? – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/macrolevel/chi-vberezhe-politika-zatyaguvannya-paskiv-vid-borgovih-kriz-u-maybutnomu_.html

4. Fiscal Space Data – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldbank.org/en/data/interactive/2017/07/26/fiscal-space-data>

5. Методичні підходи до оцінювання боргової безпеки держави / І.Р. Чуй, О.В. Мицак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 225-231.

6. Лисяк Л.В. Боргова політика України в умовах реформування системи публічних фінансів / Л.В. Лисяк // Екон. вісн. ун-ту: зб. наук. пр. – 2015. – Вип. 27/1. – С. 189-195.

7. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності / І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 5. – С. 64–77.

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

9. Охватить обездоленных. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ. Издательство ЮНЕСКО. – 2010. – 560 с.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

CAPITALIZATION OF THE BANK SYSTEM: MODERN STATE AND THE PROSPECTS TRANSFORMATIONAL OF CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ECONOMY

УДК 336.71(477)

Островська Н.С.

к.е.н., доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Швець О.Ю.

аспірант
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена визначенню суті банківського капіталу, ризиків пов'язаних з ним та основних теоретичних і нормативно-правових засад його формування. Проведений аналіз рівня капіталізації комерційних банків України за 2014-2016 роки. Висвітлені основні проблеми та шляхи вдосконалення процесу формування капіталу банку в умовах посилення ризиковості банківської діяльності.

Ключові слова: капітал банку, капіталізація, ресурсна база, власний капітал, банківські ризики.

Стаття посвящена определению сущности банковского капитала, рисков связанных с ним и основных теоретических и нормативно-правовых основ его формирования. Проведенный анализ уровня капитализации

коммерческих банков Украины за 2014-2016 годы. Освещены основные проблемы и пути совершенствования процесса формирования капитала банка в условиях усиления рискованности банковской деятельности.

Ключевые слова: капитал банка, капитализация, ресурсная база, собственный капитал, банковские риски.

The article is devoted to defining the essence of banking capital, the risks associated with it and the main theoretical and legal bases of its formation. The analysis of the capitalization of commercial banks in Ukraine in 2012-2014 years. The basic problems and ways of improving the process of capital formation in terms of strengthening the bank's riskiness of banking.

Key words: bank capital, capitalization, resources base, equity, banking risks.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день надійна банківська система є важливою умовою економічного зростання держави. Банки, як головні фінансові посередники, мають бути ефективним інструментом для забезпечення економічного розвитку. Роль банківської системи в розвитку економіки України значною мірою залежить від її фінансової стійкості. Найбільш важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремих банків і банківської системи загалом, є банківський капітал. Тому важливим є забезпечення надійного способу формування, управління, використання капіталу банку та дотримання необхідного його розміру для забезпечення розвитку банківської системи загалом. Також актуальним питанням є ризики, пов'язані з капіталом, а саме: зменшення імовірності їх настання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відсутність чіткої теоретичної узгодженості

думок вітчизняних вчених до визначення сутності поняття «капітал банку» є актуальним питанням економічної теорії для сучасного етапу первісного нагромадження капіталу, який ще не завершився в Україні. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням капіталу банків, особливої уваги заслуговують праці Г. Азаренкової, М. Алексеєнко, О. Васюренко, А. Вожжова, Я. Грудзевича та інш.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання статті: дослідження теоретико-методологічних та практичних засад механізму формування, використання та оцінки капіталу банку з урахуванням впливу можливих ризиків.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення капіталу банків відповідно до потреб економіки – головне завдання для будь-якої банківської системи в умовах глобалізаційних змін. Нарощення